Socialutskottets betänkande 1987/88:8

om vissa bestämmelser på hälso- och sjukvårdsområdet

SoU
1987/88:8

Sammanfattning

I betänkandet behandlas tre motioner om olika bestämmelser på hälso- och sjukvårdsområdet. En motion (s) tar upp reglerna om förstöring av patientjournaler. En motion (fp) gäller samhällsskyddet vid permission och försöksutskrivning av psykiskt störda lagöverträdare. Den sista motionen (m), som har remissbehandlats, gäller reglerna om rätt att utprova och ordinera synhjälpmedel.

Samtliga motioner avstyrks.

Motionsyrkanden

I motion 1986/87:So419 av Lena Öhrsvik (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär lagförslag som innebär klarläggande av begreppet "allmän synpunkt" i patientjournallagens 13 § samt precisering av socialstyrelsens kompetens i frågor av den art som redovisas i motionen.

I motion 1986/87:So443 av Gudrun Norberg (fp) hemställs att riksdagen begär att regeringen låter utarbeta ett lagförslag om samhällsskydd mot psykiskt sjuka våldsverkare.

I motion 1986/87:So487 av Ann-Cathrine Haglund (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel bör begränsas till legitimerade optiker resp. läkare.

Förstöring av patientjournaler

Motionen

I *motion 1986/87:So419 av Lena Öhrsvik (s)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär lagförslag som innebär klarläggande av begreppet "allmän synpunkt" i patientjournallagens 13 § samt precisering av socialstyrelsens kompetens i frågor av den art som redovisas i motionen. Motionären redovisar att socialstyrelsen enligt bestämmelsen har möjlighet att besluta att myndigheternas allmänna handlingar och beslutsunderlag skall förstöras. Enligt lagen skall en journal inte förstöras om det ur allmän synpunkt uppenbarligen finns skäl att bevara journalen, anför motionären men framhåller att vad som menas med allmän synpunkt inte är definierat. Man

kan också ifrågasättas om socialstyrelsen skall ha rätten att ensam besluta om andra myndigheters beslutsunderlag, anförs det. Resultatet kan, sägs det i motionen, bli helt förödande för den enskilde om t. ex. någon förmån inte längre kan utbetalas då behov ej kan anses styrkt.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt *13 § patientjournallagen (1985:562)* får socialstyrelsen på ansökan av patienten eller någon annan som omnämns i en patientjournal förordna att journalen helt eller delvis skall förstöras. Förutsättning för detta är dels att godtagbara skäl anförs för ansökan, dels att journalen eller den del därav som skall förstöras uppenbarligen inte behövs för patientens vård och att det från allmän synpunkt uppenbarligen inte finns skäl att bevara journalen.

I 7 § samma lag har det tagits in en bestämmelse om att anteckning skall göras om, när och till vem en journalhandling lämnas ut i original eller kopia.

De tidigare reglerna om förstöring av journal fanns i 11 § första stycket lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. (tillsynslagen) och var mera begränsade.

Patientjournallagens bestämmelser tillåter, i motsats till tidigare, dels att även annan än patienten kan begära förstöring, dels att inte bara journaler som förvaras inom hälso- och sjukvården omfattas utan även journalkopior och avskrifter som finns på annat håll.

I motiven till patientjournallagen (prop. 1984/85:189 s. 28 f.) hänvisades till att konstitutionsutskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande KU 1980/81:10, begärt en undersökning om den enskildes möjlighet att få sin journal förstörd även när denna eller kopior därav förvaras på något annat ställe än inom hälso- och sjukvården. Utskottet hade uppmärksammats på att det inte sällan förekommer att kopior eller utdrag ur journalen tillställs andra myndigheter, t. ex. försäkringskassa och domstolar, och att förstöringen då borde omfatta även dessa exemplar.

Föredragande statsrådet hänvisade i propositionen till att journaler förstörts efter beslut av socialstyrelsen i endast begränsad omfattning mot bakgrund av det stora antal journaler som årligen upprättas. Statsrådet anförde att utvidgningen till att avse journaler utanför hälso- och sjukvården innebär att fler intressenter kunde behöva höras under ärendenas handläggning. Det framhölls att det är av vikt att bl. a. domstolarnas särskilda behov av att bevara visst bevismaterial kan beaktas (s. 29 f.).

I propositionen hänvisades vidare (s. 49 f.) till följande uttalande i förslaget till tillsynslag (prop. 1978/79:220).

Som anförts i den allmänna motiveringen kan inte enbart patientens inställning läggas till grund för ett beslut om förstöring. Även om patientens önskan har stor betydelse måste samhällets intresse av att kunna meddela så god och säker vård som möjligt åt medborgarna också tas med i bilden. Med hänsyn till den kritik som har framförts under remissbehandlingen av kommitténs förslag har förutsättningarna för förstöring skärpts. Detta har i bestämmelsen uttryckts så att journalen får förstöras under förutsättning dels att godtagbara skäl anförts för begäran, dels att det uppenbarligen inte föreligger motstående intressen som att journalen behövs för patientens vård

eller behandling eller att det är påkallat av allmänna intressen att den bevaras. Kravet på godtagbara skäl för ansökan innebär att en patient inte har rätt att utan vidare få sin journal eller del av den förstörd. Det krävs att anteckningarna är sådana att det rimligen kan medföra en psykisk belastning eller liknande för patienten om de bevaras. Genom inskränkningen att det uppenbarligen inte är påkallat att bevara journalen av allmänna skäl ges möjlighet att beakta olika samhällsintressen som avser journalmaterialet – t. ex. insynen, forskningen, ekonomin i vården. Det får överlämnas åt den beslutande myndigheten – socialstyrelsen – att ange i vilken utsträckning samhället har behov av att journalmaterialet bevaras.

Förordnandet om förstöring skall kunna avse hela journalen eller en del därav. Det sistnämnda innebär att t. ex. bara ett ord, en mening eller kanske patientens persondata tas bort ur journalen. Förordnandet bör även avse kopior av originalhandlingen.

Socialutskottet hade inte någon erinran i fråga om den aktuella bestämmelsen när förslaget till patientjournallag behandlades i riksdagen (SoU 1984/85:33).

Permission och försöksutskrivning av psykiskt störda lagöverträdare

Motionen

I *motion 1986/87:So443 av Gudrun Norberg (fp)* hemställs att riksdagen begär att regeringen låter utarbeta ett lagförslag om samhällsskydd mot psykiskt sjuka våldsverkare. I motionen anförs att det är en svår avvägning som utskrivningsnämnden måste göra när ställning tas till permission och försöksutskrivning. För att ytterligare försöka förebygga att allvarliga våldsbrott sker och att oskyldiga människor skadas av psykiskt sjuka personer som har permission eller försöksutskrivits, föreslår motionären en återgång till regeln att chefsåklagares tillstånd inhämtas av utskrivningsnämnden innan friförmåner ges. Det anförs att detta ingick i den föregående lagstiftningen, och att man nu borde undersöka om den tillämpningen kan medföra ökad säkerhet och samhällsskydd. Motionären föreslår att 14 § lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV) kompletteras med ett femte stycke med lydelsen: "Friförmåner som nyss sagts får vad gäller personer som gjort sig skyldiga till mot annans personliga säkerhet riktad handling beviljas först efter samråd med vederbörande chefsåklagare."

Gällande bestämmelser m. m.

När domstol bestämt att någon som begått brott skall överlämnas till sluten psykiatrisk vård, intas han jämlikt 12 § *lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV)* på sjukhus för vård enligt bestämmelserna i lagen. Domstolen kan i sin dom inte lämna några föreskrifter rörande vårdtid eller vårdens utformning. Domstolen kan heller inte föreskriva att vården skall bedrivas vid exempelvis fast paviljong, utan

det ankommer på socialstyrelsen att bestämma på vilket sjukhus vården skall inledas.

Den som intagits för vård enligt LSPV skall enligt lagens 16 §, oavsett om intagningen grundats på vårdintyg eller på domstols förordnande, ofördröjligen utskrivas om förutsättningarna för vård enligt LSPV inte längre föreligger. Om särskilda skäl föreligger och det inte medför fara för annans personliga säkerhet eller patientens eget liv, får denne enligt 19 § utskrivas på försök. Vidare får patient, om det inte medför fara för annans personliga säkerhet eller eget liv, enligt 14 § beviljas tillstånd att vistas på egen hand utom sjukhusområdet under viss del av dygnet eller tillfälligt under visst antal dygn. Permissioner och försöksutskrivningar kan förenas med villkor av olika slag. Vid försöksutskrivning kan patienten även ställas under tillsyn av en lämplig person.

Förutsättningen för att kunna bevilja lättnader i vården i form av utskrivning på försök eller permission är alltså att det föreligger särskilda skäl för sådan lättnad i vården och att det kan ske utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv. Utskrivningsnämnden beslutar om permission och försöksutskrivning för de aktuella patientkategorierna. Rätten att besluta om permission kan delegeras till överläkaren.

Före 1967 hade statsåklagaren rätt att hänskjuta en fråga om utskrivning till dåvarande sinnessjuknämnden i de fall utskrivningsnämnden beslutat om utskrivning av patienter av aktuellt slag. Åklagarens rätt att hänskjuta ärende till den centrala nämndens prövning togs bort i nuvarande lagstiftning. Det motiverades bl. a. med att någon motsvarighet inte fanns inom andra sociala och medicinska vårdområden och inte heller inom kriminalvården (prop. 1966:53 s. 206).

Socialberedningen (S 1980:07) har i sitt betänkande Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten (SOU 1984:64) redovisat en översyn av LSPV. Som underlag för sitt arbete hade beredningen bl. a. betänkandet Psykiskt störda lagöverträdare (SOU 1977:23).

Socialberedningen föreslog 1984 i sitt ovannämnda betänkande att ifrågavarande patientgrupper skulle omfattas av en särskild lag om rättspsykiatrisk vård. Enligt lagförslaget skulle utskrivningsnämnden avskaffas och övervakningsnämnden ha beslutanderätten i fråga om utskrivningar och permissioner. Beredningen föreslog en ny påföljd i form av en kombination av fängelse och rättspsykiatrisk vård. I sådana påföljdsfall skulle åklagaren i vissa fall höras före utskrivning enligt förslaget. I socialberedningens betänkande (s. 320) behandlas frågan om yttrande från åklagare vid permissioner för patienter som har begått brott mot annans personliga säkerhet.

Socialberedningens betänkande bereds inom regeringskansliet med inriktning på en proposition våren 1988. Reglerna för permission och försöksutskrivning behandlas i det pågående lagstiftningsarbetet.

I sammanhanget kan nämnas att *fängelsestraffkommittén* (Ju 1979:04) inte ser över de påföljder som innebär överlämnande till särskild vård. Kommittén har dock föreslagit att överlämnande till särskild vård upphör att benämnas straffrättslig påföljd (SOU 1986:14 s. 117 f.).

JO har uttalat sig beträffande brister i det nuvarande systemet för

psykiatrisk vård av personer som har begått svåra våldsbrott (JO:s ämbetsberättelse 1984/85 s. 218 f.). JO pekar på bristande samarbete mellan den psykiatriska sjukvården, kriminalvården och socialtjänsten. I sitt yttrande understryker JO vikten av att patienterna under permissioner och försöksutskrivningar verkligen får den tillsyn och det stöd som så ofta krävs i dessa fall (s. 220).

Rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel

Motionen

I *motion 1986/87:So487 av Ann-Cathrine Haglund (m)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel bör begränsas till legitimerade optiker resp. läkare. I motionen anförs att 4–5 % av alla synundersökningar som leder fram till ordination av synhjälpmedel utförs av självständigt verksamma personer som vare sig är legitimerade optiker eller läkare. Motionären konstaterar att felordinerade glasögon kan ge problem och obehag. Allvarligast är dock om ögonsjukdomar missbedöms eller missas och om man i sådana fall inte får remiss till ögonläkare. Detta kan förvärra sjukdomen och förorsaka den enskilde stor skada, anförs det. Motionären tillägger att rätten att sälja glasögonbågar o. d. självfallet inte skall omfattas av begränsningen.

Gällande bestämmelser m. m.

I *lagen (1984:542) om behörighet att utöva yrke inom hälso- och sjukvården m. m.* finns bestämmelser om legitimation för glasögonoptiker.

Legitimerade optiker omfattas i sin yrkesutövning av *lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. (tillsynslagen).*

Socialstyrelsen har utfärdat *föreskrifter för legitimerade optiker (SOSFS(M) 1981:11).* Föreskrifterna behandlar bl. a. den legitimerade optikerns ansvar för undersökning och utprovning av synhjälpmedel samt skyldighet att remittera till läkare vid misstanke om sjukligt ögontillstånd.

Enligt *lagen (1960:409) om förbud i vissa fall mot verksamhet på hälso- och sjukvårdens område,* den s. k. *kvacksalverilagen,* står det var och en fritt att – med undantag för kontaktlinser – åt allmänheten prova ut synhjälpmedel.

Regeringen har den 18 december 1986 beslutat att inte vidta någon åtgärd med anledning av en framställan likartad den nu aktuella motionen från Sveriges legitimerade optikers riksförbund.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden från socialstyrelsen, konsumentverket, näringsfrihetsombudsmannen (NO) och Sveriges legitimerade optikers riksförbund, SOR.

Socialstyrelsen anser att motionen inte bör föranleda någon åtgärd. Styrelsen stöder sig på två yttranden från vetenskapliga råden i ögonsjukdo-

mar, professor Sven-Erik Nilsson och docent Bertil Linder. Yttrandena har avgetts med anledning av Sveriges legitimerade optikers riksförbunds ovan nämnda framställning hos regeringen. Av de sakkunnigas yttranden framgår, anför socialstyrelsen, bl. a. att icke legitimerade optikers verksamhet knappast kan betraktas som hälsofarlig i den meningen att den påkallar särskild reglering i kvacksalverilagen utöver vad som redan skett rörande utprovning och tillhandahållande av kontaktlinser. De sakkunniga har bl. a. anfört att gruppen icke legitimerade optiker är liten och att den dessutom kan antas minska. Det anförs att de optiker som saknar legitimation främst är verksamma i glesbygd där legitimerade optiker sällan etablerar sig. De sakkunniga anför att det i vissa situationer kanske kan vara bättre att ha tillgång till en icke legitimerad optiker i glesbygd än ingen optiker alls. Det uppges att felaktiga glasögon inte ger några bestående ögonbesvär utan endast övergående trötthet och huvudvärk. Allvarliga ögonsjukdomar som missas kan naturligtvis förekomma, men de flesta patienter i dag söker säkert ögonläkare om besvären inte lindras efter besök hos optiker vare sig det är en legitimerad eller en icke legitimerad optiker som har gjort synundersökningen, anför en av de sakkunniga.

Konsumentverket instämmer med motionären att rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel bör begränsas till legitimerad optiker resp. läkare som generell regel. Verket anför att en person utan den utbildning och det ansvar som en legitimerad optiker har inte kan förväntas se tecken på ögonsjukdom eller vid behov remittera sina kunder till läkare. Verket pekar på att det kan vara svårt för konsumenten att känna till skillnaden mellan legitimerade och icke legitimerade optiker.

Konsumentverket anser att synprövning på bl. a. trafikskola i samband med körkort och utprovning av s. k. läsglasögon, som säljs per postorder, på varuhus och bensinstationer, inte behöver begränsas till legitimerad optiker.

När det gäller läsglasögon har konsumentverket fastställt vilken information som bör ges vid marknadsföringen, upplyser verket.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO) anför att det inte framgår av motionen att icke legitimerade optikers verksamhet skulle vara förknippad med sådana risker för den enskilde, att en ytterligare reglering i kvacksalverilagen utöver vad som gäller för kontaktlinser skulle vara nödvändig. Mot bakgrund av detta, och då de icke legitimerade optikerna fyller en viktig funktion i glesbygden där underlaget inte är tillräckligt stort för en legitimerad optikers verksamhet, avstyrker NO motionen.

Sveriges legitimerade optikers riksförbund (SOR) tillstyrker motionen. Förbundet pekar på att optikerlegitimationen förutsätter en kvalificerad och lång utbildning. Förbundet framhåller att det är väsentligt att undersökning och ordination görs av legitimerad optiker som har utbildning och ansvar i fråga om att skilja ut fall av misstänkt ögonsjukdom. Det framhålls också att det för allmänheten kan vara svårt att skilja mellan legitimerad och icke legitimerad optiker. Det nämns också att den senare kategorin i regel har sin verksamhet inom företag där den huvudsakliga hanteringen gäller ur- och guldsmedsvaror.

Förstöring av patientjournaler

I *motion 1986/87:So419 av Lena Öhrsvik (s)* begärs lagförslag som innebär ett klarläggande av begreppet "allmän synpunkt" i 13 § patientjournallagen samt en precisering av socialstyrelsens kompetens i ärenden om förstöring av patientjournaler.

Enligt 13 § patientjournallagen får socialstyrelsen på ansökan av patienten eller någon annan som omnämns i en patientjournal förordna att journalen helt eller delvis skall förstöras. Förutsättning för detta är dels att godtagbara skäl anförs för ansökan, dels att journalen eller den del därav som skall förstöras uppenbarligen inte behövs för patientens vård och att det från allmän synpunkt uppenbarligen inte finns skäl att bevara journalen.

Patientjournallagens bestämmelser tillåter, i motsats till tidigare bestämmelser i tillsynslagen, dels att även annan än patienten kan begära förstöring, dels att inte bara journaler som förvaras inom hälso- och sjukvården omfattas utan även journalkopior och avskrifter som finns på annat håll.

I förarbetena till patientjournallagen hänvisas till motivuttalanden i förslaget till tillsynslag. De senare uttalandena ger viss ledning vid tolkningen av vad som avses med godtagbara skäl för ansökan resp. att det från allmän synpunkt uppenbarligen inte finns skäl att bevara journalen (se ovan s. 2 f.).

Utskottet vill också erinra om att föredragande statsrådet i propositionen till patientjournallag anförde att utvidgningen till att avse journaler utanför hälso- och sjukvården innebar att fler intressenter kunde behöva höras under ärendenas handläggning. Det framhölls också att bl. a. domstolarnas särskilda behov av att bevara visst bevismaterial skall beaktas.

Utskottet finner inte grund för annat antagande än att gällande bestämmelser om förstöring ger ett tillfredsställande skydd för bl. a. de intressen som avses i motionen. Utskottet avstyrker därför motion 1986/87:So419 (s).

Permission och försöksutskrivning av psykiskt störda lagöverträdare

I *motion 1986/87:So443 av Gudrun Norberg (fp)* begärs en ändring i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV). Motionären anser att permission och försöksutskrivning av patient som gjort sig skyldig till våldsbrott endast bör få beviljas efter samråd med åklagare.

Åklagarens rätt till inflytande vid utskrivning togs bort vid införandet av nuvarande lagstiftning på området.

Reglerna om utskrivning och permission för psykiskt störda lagöverträdare berörs av socialberedningens förslag om tvångsvården inom psykiatrin, vilket för närvarande bereds inom regeringskansliet. Inriktningen är att en proposition i ämnet skall kunna föreläggas riksdagen våren 1988. Utskottet vill mot denna bakgrund inte nu ta upp den i motionen berörda frågan till prövning och avstyrker med hänvisning härtill motion 1986/87:So443 (fp).

I *motion 1986/87:So487 av Ann-Cathrine Haglund (m)* begärs att rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel begränsas till legitimerade optiker resp. läkare.

Enligt lagen om förbud i vissa fall mot verksamhet på hälso- och sjukvårdens område, den s. k. kvacksalverilagen, står det var och en fritt att – med undantag för kontaktlinser – åt allmänheten prova ut synhjälpmedel.

Utskottet har inhämtat yttranden från socialstyrelsen, konsumentverket, näringsfrihetsombudsmannen och Sveriges legitimerade optikers riksförbund.

Remissutfallet är blandat. Konsumentverket och Sveriges legitimerade optikers riksförbund är positiva till motionen. Socialstyrelsen och näringsfrihetsombudsmannen däremot avstyrker motionen. Socialstyrelsen stöder sig på yttranden från två sakkunniga i ögonsjukdomar.

Utskottet konstaterar att gruppen icke legitimerade optiker är liten och i stor utsträckning verksam i glesbygd,där det inte alltid finns tillgång till legitimerade yrkesutövare. Av socialstyrelsens yttrande framgår vidare att felaktiga glasögon inte ger några bestående ögonbesvär utan endast övergående trötthet och huvudvärk. Enligt utskottets mening finns det därför för närvarande inte anledning till något riksdagens initiativ i frågan. Motion 1986/87:So487 (m) avstyrks således.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förstöring av patientjournaler*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So419,

2. beträffande *psykiskt störda lagöverträdare*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So443,

3. beträffande *rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So487.

Stockholm den 10 november 1987

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Kjell Nilsson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Yvonne Sandberg-Fries (s), Rosa Östh (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Karl-Gösta Svenson (m), Claes Rensfeldt (s) och Karin Falkmer (m).

Innehållsförteckning

Sammanfattning 1
Motionsyrkanden 1
Förstöring av patientjournaler 1
Motionen 1
Gällande bestämmelser m. m. 2
Permission och försöksutskrivning av psykiskt störda lagöverträdare 3
Motionen 3
Gällande bestämmelser m. m. 3
Rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel 5
Motionen 5
Gällande bestämmelser m. m. 5
Remissyttranden 5
Utskottet 7
Förstöring av patientjournaler 7
Permission och försöksutskrivning av psykiskt störda lagöverträdare 7
Rätten att utprova och ordinera synhjälpmedel 8
Hemställan 8